

KAPITTEL 8

VEIER TIL EKSTREMISME

«Jeg var ikke med i IS, men jeg sympatiserte med dem.»

Abdullah er 18 år. Foreldrene hans kom til Norge som flyktninger på midten av 1990-tallet. I forkant av intervjuet hadde han spurt om det var greit at han gikk i «islamske klær» under samtalen. «Menn burde gå i ankelkort kjortel og bønnelue på hodet for å følge Profetens eksempel», sa han, men da han kommer til kafeen der vi skal snakke sammen, har han likevel på seg vanlige jeans, T-skjorte og joggesko.

Abdullah er selvsikker. Snakker fort og faktaorientert om islam. Dette brenner han for. Og selv har han vært gjennom mange faser av sin tilhørighet. Han kjenner flere jihadister personlig. I en kort periode var han sterkt fascinert av ideologien bak IS, og sympatiserte med dem.

Men slik er det ikke lenger. Han måtte ta noen valg.

Abdullah vokste opp i et «farlig» område i Oslo med kriminelle gjenger. Han holdt seg etter hvert mye for seg selv, var deprimert og sliten. Han sluttet på videregående og begynte å høre på muslimske predikanter. Han ble svært fascinert av budskapet deres. Foreldrene tok ham med på en lang ferie til Dubai for å komme bort fra problemene i Norge. Der gikk han til moskeen daglig og studerte islam.

Det ga ham indre ro og stabilitet. Abdullah forklarer hvorfor noen muslimer trekkes mot jihadisme:

«Du føler deg så trang», sier han – og utdyper med å si at det kan være vanskelig å være muslim her i Norge, det føles som om staten er mot deg. Det er en klaustrofobisk følelse. En trang følelse: Følelsen av at muslimer i Vesten både blir uglesett, utstøtt og forfulgt.

Han har imidlertid tatt avstand fra alt dette nå. For ham er islam en fredelig religion. Da Abdullah kom tilbake til Norge fra ferien og islamstudiene, ble han etter hvert en del av et nytt norsk salafamiljø som holder seg unna politikk og avviser revolusjonære ideer. De mener at jihadistene tar feil når de oppfordrer til krig og terror:

«Når jeg ser på Koranen og det Profeten lærte, så står det ikke noe om ekstremisme, drap på uskyldige eller selvmordsbomber der. Som muslim må jeg ta vare på min religion og mitt liv. Jeg kan ikke sette meg selv eller andre mennesker i fare.»

Nesten alle vennene hans er «utlendinger» eller norske konvertitter og deler hans interesse for islam. Han er opptatt av lov og orden i samfunnet og vil være en stabil og forsiktig person.

«Islam er både en religion, en tro og tilhørighet. Det handler ikke bare om å gå i moskeen for å be. Det handler også om å henge sammen med brødre. Gå et sted, spise et sted sammen, gå på kafé.»

Abdullah vil være lydig mot Gud, men ser også faren ved å elske religionen for mye. Han mener nå at han har funnet denne balansen – og en god retning i livet. Han har begynt på skolen igjen, og etter hvert vil han søke medisinstudiet for å bli lege.

I dette kapittelet ser vi nærmere på unge muslimers forklaringer på religiøs ekstremisme og trekker linjer fra dette til nyere forskning på feltet. Målet er å forstå hvorfor enkelte ender opp i slike miljøer på tross av den store motstanden mot ekstremisme blant unge muslimer. Mye av forskningen på ekstremisme har vært preget av nyhetsartikler og skriftlige primærkilder, som rettsdokumenter og nettdiskusjoner. En del forskere har også intervjuet kjente ekstremister. Svært få har sett på hvilke innsikter vanlige muslimer kan bidra med i slike spørsmål. Flere av dem vi snakket med, hadde venner og bekjente som hadde vært involvert i jihadistiske miljøer – og noen hadde vært der selv. Vi mener at de har mye å bidra med i forsøket på å forstå islamsk ekstremisme.

Norske jihadister

PST har undersøkt hva som karakteriserer personer som har vært involvert i jihadistiske miljøer eller aktiviteter i Norge. Undersøkelsen bygger på bakgrunnsdata om 137 personer. De tegner et bilde av en typisk jihadist som en ung, mannlig muslim med lav utdanning, begrenset jobberfaring og kriminell bakgrunn. Undersøkelsen viser også at 73 prosent ikke engasjerte seg i slike miljøer før krigen i Syria. 61 prosent kom til Norge som barn eller ungdom, og 17,5 prosent av dem mistet én eller begge foreldre tidlig i livet. Jihadistiske miljøer i Norge har forandret seg mye de siste årene. Tidligere var de organisert i etnisk homogene nettverk med begrenset evne til mobilisering. I dag er jihadistene organisert i løse, landsdekkende nettverk som har vist seg å være effektive til å rekruttere fremmedkrigere.

Basert på PST (2016) og Lia og Nesser (2015)

Et ønske om å hjelpe

I de siste årene har det vært en stor økning i antallet muslimske fremmedkrigere som er født og oppvokst i vestlige land. Mellom 2011 og 2016 forlot anslagsvis 5000 av dem Europa for å utkjempes jihad, eller såkalt «hellig krig» i Syria og Irak (Hegghammer, 2016). Det har også vært en økning i jihadistiske terroraksjoner i Europa, de fleste utført av personer som er oppvokst i eller har sterk tilknytning til Vesten (Nesser 2015). Etterretningstjenester og forskere over hele verden har arbeidet intenst med å forstå utviklingen.

Tariq kjente flere som hadde reist til krigen i Syria, en del av dem var døde nå. I en periode i livet sitt vurderte han det også selv. Han fortalte at hovedgrunnen til det var fortvilelsen over å se lidelsene menneskene der gikk gjennom: «Det første jeg hørte, var at nå bomber de sivile mennesker og voldtar kvinner, så jeg tenkte at vi må redde dem, det var bare det det handlet om.»

Flere av dem vi snakket med, argumenterte for at jihadister var drevet av et ønske om å hjelpe mennesker i nød, bekjempe urettferdighet og gjøre verden til et bedre sted. De gjorde noen ganger narr av en slik forklaring, eller pekte på at noen brukte det som unnskyldning, men mente likevel at enkelte fremmedkrigere hadde gode intensjoner. Et slikt syn har også fått en viss støtte av eksperter, spesielt når det gjelder den første gruppen norske jihadister som reiste til krigen i Syria.³⁸

Ahlam var en av dem som argumenterte slik. Hun fortalte at en del i hennes omgangskrets hadde en viss forståelse for jihadistene: «Det er ganger hvor jeg er veldig enig med dem, og noen ganger uenig.» Hun kjente flere personer som hadde dratt til Syria, og mente at flere av disse var drevet av et ønske om å hjelpe:

Hovedsakelig har de bare vært veldig frustrert over situasjonen der nede: Barn dør, de tenker det ikke er nok å sende penger, det er ikke nok å sende klær, de ønsker å hjelpe. De ønsker å være der hjelpen trengs. I hvert fall de jeg har pratet med om sånne ting. Det har vært mer fokus på at de vil hjelpe til. Det har ikke vært sånn: «Vi skal gå og drepe!» Det har vært mer sånn: «Vi vil hjelpe til, vi vil være der når noen er skadet, når noen trenger hjelp.»

I boken *To søstre* beskriver Åsne Seierstad (2016) hvordan to somaliske jenter drar fra Norge til Syria med en lignende begrunnelse. Søstrene skrev i en mail til foreldrene: «[M]uslimene blir angrepet fra alle hold og vi må gjøre noe. Vi vil så gjerne hjelpe [...]. Det er ikke lenger nok å sitte hjemme og sende penger» (2016, s. 21). Ahlam var likevel skeptisk og forklarte at selv de beste intensjoner kan få fatale konsekvenser: «Altså, jeg kan tro at mange av de ønsker å hjelpe, ikke å drepe, men kanskje havner de i en kamp hvor de må drepe.» Hun la til at mange av dem «blir dratt inn i feil grupper».

Det er viktig å ikke sidestille syriafarerne med terrorister. Selv om en del personer som har begått terrorhandlinger i Vesten, har en bakgrunn som fremmedkrigere, blir de aller færreste av dem terrorister (Hegghammer, 2013). Det kan være helt andre grunner til at noen blir fremmedkrigere enn de som gjelder for terrorister. Fatima mente også at noen syriafarere egentlig vil det godt, men at de ender med å utføre krigsforbrytelser fordi de ikke vet hva de går til:

Jeg tror at de som reiser dit, gjør det med gode intensjoner, de fleste som reiser, gjør det fordi de vil hjelpe til. Tror ikke mange reiser for å drepe. Det jeg har hørt, er at mange som har reist dit, har vært sjokket over tilstanden som er der. De var ikke klar over all uroen.

Amina mente at fremmedkrigere er naive når de tror at de kan redde mennesker ved å reise inn i krigssoner. Hun hadde selv brukt mye tid på humanitært arbeid og visste hvor vanskelig det var: «Du kan ikke bare dra ned til Syria og tro at du kan hjelpe dem. Du har jo ikke noe, du kan ikke hjelpe deg selv engang.» Hun slo fast at hun ikke «ser noen grunn til at de skal ned dit». Flere pekte på at selv om intensjonene kunne være gode, så var unge, idealistiske mennesker enkle ofre, både for ekstremistisk propaganda og dynamikken på bakken i en krigssone. I Syria reiste mange, spesielt i begynnelsen, for å bekjempe Assads undertrykkende regime. Grupper som IS og Nusrafronten hadde mest suksess og tiltrakk seg derfor mange fremmedkrigere.

Amal påpekte at jihadistene var flinke til å utnytte muslimers ønske om å hjelpe mennesker i nød. På spørsmålet om hvorfor noen ønsker å bli fremmedkriger, svarte hun med et dypt sukk:

Hva skal man si? Jeg tror nok mange blir motivert fordi det frister jo å på en måte hjelpe andre, for det er jo sånn jihadistene lokker dem: «Dere er i krig mot noen som hater oss. Dere skal beskytte religionen vår. Dere skal beskytte landet.»

Amal forklarte at jihadistene på denne måten kanaliserte gode intensjoner og kjærlighet til andre muslimer over til hat mot Vesten og annerledes tenkende muslimer.

Jihadister rekrutterer unge idealister både ved å spille på sekteriske spenninger mellom muslimer og konflikten mellom muslimer og ikke-muslimer. Krig og terrorisme blir framstilt som gode gjerninger som vil beskytte muslimer mot undertrykkelse. I slike fortellinger utnytter de muslimers misnøye med vestlig krigføring i Midtøsten. I stedet for å anerkjenne

kompleksiteten i disse spørsmålene gjør de det til en enkel fortelling om Vestens krig mot islam. Dette er en formulering som støttes av mange unge muslimer,³⁹ men for jihadister er det en bærende fortelling som dominerer deres verdensbilde.

Vestens krig mot terror

Etter terrorangrepet 11. september 2001 erklærte George W. Bush krig mot terror. Kort etter ble tropper fra blant annet USA sendt til Afghanistan. Dagens konflikt i Syria henger tett sammen med den påfølgende amerikanske okkupasjonen av Irak. IS oppsto i vakuemet som fulgte etter Saddam Husseins fall. De utnyttet kaoset etter den arabiske våren til å utvide innflytelsen i nabolandet. Krigen mot terror har ført til mye lidelse over hele verden og fått stor mediedekning. Tallene over omkomne oppdateres fremdeles, og det finnes mange bilder av krigens grusomheter: drepte soldater i veikanten, barn på operasjonsbordet og vestlige fangevoktere som torturerer muslimske fanger. Jihadistiske grupper bruker slike bilder flittig for å spre en forestilling om at Vesten ikke bare er i krig mot terrorister, men mot hele den muslimske verden.

Mahdi argumenterte for at Vestens krigføring har vært med på å fremme jihadisme. Med henvisning til norske fremmedkrigere sa han at de drar fordi «de så bilder av døde barn, de så bilder av sivile som var drept». Han tilføyde at det har bredt seg en følelse av at «muslimene er et offer for masse-slakt. Det var en av de viktigste grunnene til at mange dro til Syria». Mange koblet lidelsene til Vestens rolle i regionen, selv om det syriske regimet har det største ansvaret. Khadra mente at mye jihadisme bunner i en følelse av at muslimer blir urettmessig behandlet av USA og andre vestlige land. Hun beskrev misnøye og raseri blant jihadistene, men stilte spørsmål ved hvor berettiget det var:

De menneskene som reiser til Midtøsten for å delta i jihad, gjør det fordi de mener at vi lever i en sivilisasjonskrig. Så ønsker de å være på riktig side (...) Men jeg tror de gjør det bare fordi de hater. Det er mye hat, og så får det hatet en kanal.

Khadra understreket et poeng som mange jihadforskere også har pekt på. Selv om jihadismens grunnlag er konflikter i Midtøsten, så handler tiltrekningen vel så mye om at disse krigene rammes inn i et fiendebilde som tiltrekker seg unge mennesker med mye aggresjon. Dette er et sinne som ofte kan ledes tilbake til helt andre forhold.

Omar var kritisk til Vestens innblanding i muslimske land: «IS er et monster skapt av en ulykksalig krigsforbrytersk djvelskap, av en politikk som Norge har vært delaktig i.» Mahnoor kalte de vestlige styrkenes okkupasjon av Irak for «en folkerettsstridig invasjon» som førte til omfattende lidelser for den sunnimuslimske befolkningen spesielt. Hun understreket imidlertid at jihadisme ikke bare skyldes Vestens krigføring, men også får næring fra gamle sekteriske konflikter mellom muslimer:

IS er et resultat av at den sunnimuslimske befolkningen har blitt totalt marginalisert og undertrykt i Irak etter Saddams fall. Det er viktig å ikke underslå hvor stor forfølgelsen av sunnibefolkningen har vært etter at man fikk innsatt en sjialeDET regjering som forfulgte sunnimuslimer.

Sammenhengen mellom marginaliseringen av sunnimuslimer i Irak og framveksten av IS er godt dokumentert (Rougier, 2015). Tariq, som tidligere hadde vurdert å reise til Syria, fortalte at mange i hans omgangskrets var dypt forvirret angående hva som egentlig skjedde i Midtøsten. Mange klarte

ikke å se konfliktens mange nyanser, fortalte han. Derfor endte noen opp med å melde seg inn i en jihadistisk gruppe. Tariq pekte på at noen av årsakene til ekstremisme var å finne i interne muslimske konflikter, men understreket også at Vesten har et stort ansvar:

USA har invadert flere land, bombet flere land, drept masse muslimer, gjennomført sanksjoner som har ført til død og lidelse. Norge har alltid lagt seg i folden bak USA i disse tingene og vært uklare i fordømmelsen av krigsforbrytelser.

Tariq oppsummerte med at Norge hadde «satt seg på kartet som fiendtlig innstilt til den muslimske verden». Muslimske ekstremister promoterer ofte en politisk ideologi som sier at Vesten lenge har ført krig mot islam. Dette føres noen ganger helt tilbake til korstogene i middelalderen. Jihadister hevder at muslimer har en plikt til å stoppe de moderne «korstogene» gjennom hellig krig (Halverson mfl., 2011). Anton var også innom temaet. Han kritiserte Vestens rolle i Midtøsten, men poengterte:

Jeg tror ikke de er i krig mot islam, men går du tilbake til tempelridderne, så var de i krig mot islam for mange hundre år siden. Det var de kristne som dro på tokt og gikk i korstog, Jerusalem og alle de greiene. Tempelridderne er noe som har levd til nå, deres ideologi og tankegang er frimurerordenen nå.

Anton avviste at frimurerne hadde så mye makt i samfunnet at de kunne starte en krig. Han forklarte likevel at hvis noen antok at Vesten var i krig med islam, så var det en forlengelse av ideen om at «tempelridderne er i krig mot islam». Slike

konspirasjonsteorier er svært utbredte i Midtøsten og spres til enkelte muslimske miljøer i Europa (Filiu, 2012). En mer utbredt teori er at IS var skapt av Vesten, og at terrorangrepene 11. september var satt i gang av myndighetene i USA. Disse to teoriene har lenge vært populære i både sjia- og sunnimuslimske ungdomsmiljøer i Norge.

Det er stor enighet i forskningen om at Vestens militære og politiske innblanding i land som Irak og Afghanistan har bidratt til terrortrusselen i Vesten. Petter Nesser (2015) argumenterer for dette i en stor studie av terrorplott i Europa. Det er også fremmet som hovedforklaring på muslimsk ekstremisme i en studie fra Norge (Vestel, 2016). Selv om vestlige land kan klandres for at mye har gått galt i Midtøsten, kan en slik forståelse bidra til et forenklet verdensbilde. Grunnen til at så mange reiste til Syria, er sammensatt, og den arabiske våren spilte også en viktig rolle. Vestens innblanding i Midtøsten ses som problematisk av mange, både muslimer og ikke-muslimer. Ekstremister tolker det derimot inn i en lang rekke krenkelser av islam som begynte med korstogene. De ser det også som begynnelsen på en apokalyptisk krig mellom vestlige land og islam.

Vestlige krigshandlinger og provokasjoner

USA og flere europeiske land har vært involvert i en rekke konflikter i Midtøsten. Disse forsterker muslimske fiendebilder overfor Vesten:

1. *Israels okkupasjon av Palestina*: Denne konflikten er en verkebyll i forholdet mellom Vesten og muslimske land. Europeisk og amerikansk støtte til Israel har skapt mye sinne (Khan, 2015). Jihadister bruker dette sinnet og refererer til USA og Israel som den «store» og «lille» satan.
2. *Invasjonen av Afghanistan og Irak, og bombingene av Libya*: Krigshandlingene settes i sammenheng med korstogene og vestlig imperialisme. En del terrorister og fremmedkrigere ønsker å hevne innblandingene eller forsvare muslimer mot nye krigshandlinger begått av vestlige aktører.
3. *Abu Ghraib og Guantánamo Bay*: Mange uskyldige muslimer ble fengslet og torturert i disse fengslene. Bilder av fangevoktere som torturerer og ydmyker muslimske fanger er et sterkt virkemiddel i jihadistisk propaganda. Jihadister har filmet henrettelser av vestlige fanger kledd i oransje dresser, identiske med de draktene muslimske fanger måtte bruke i amerikanske fengsler.
4. *Kulturelle provokasjoner*: Mange muslimer tolker utgivelsen av Salman Rushdies bok *Sataniske vers* og karikaturer av Muhammad som et generelt angrep på islam. Jihadister har begrunnet flere av sine terrorangrep mot kunstnere og journalister i Vesten med disse publiseringene.

Utenforskap og krenkelser

Flere franske forskere har hevdet at en grunnleggende opplevelse av forurettelse – eller krenkelse – preger muslimer.⁴⁰

Dette henger sammen med vestlige lands aksjoner i muslimske land, men får også næring fra koranbrenninger, karikaturtegninger og det kontinuerlige kritiske lyset på islam i offentligheten. Mye tyder på at det er en stigende mistro og motvilje mot muslimer i Europa (Allen, 2016). Tariq koblet vestlig krigføring med andre fornærmelser når han skulle forklare jihadismens tiltrekningskraft:

Karikaturtegningene og filmen *Innocence of Muslims* skapte mye sinne og misnøye med Vesten generelt. Så kan du legge til at Norge er i Afghanistan og Irak. Da sier man: «Ok, er dere fiender av muslimer?» Det var det spørsmålet mange muslimer begynte å stille seg.

Tariq tegnet et bilde av tydelige fronter med islam på den ene siden og Vesten og Norge på den andre. Sammen med forestillinger om en apokalyptisk konflikt er slike tydelige fiendebilder nødvendig for å motivere mennesker til ekstreme handlinger (Smith, 2005). Denne kombinasjonen av kulturelle og symbolske krenkelser og krigføring mot muslimske nasjoner har bidratt til vekst i jihadistiske miljøer over hele Europa. Dette gjelder spesielt i belastede områder som for eksempel Molenbeek utenfor Brussel i Belgia eller enkelte forsteder i franske storbyer. Bildet er likevel sammensatt og varierer fra ett land til et annet. De fleste norske fremmedkrigerne er økonomisk marginalisert, mens langt flere av de danske fremmedkrigerne har middelklassebakgrunn (Sheikh, 2015).

Marginaliserte boligområder trekkes ofte fram som en viktig del av forklaringen på jihadismens vekst i Vesten (Truong, 2018). Det finnes ikke mange slike gettoaktige områder i Norge. Arbeidsledigheten er lav, utdanning er gratis og en sterk velferdsstat gjør at den verste fattigdommen unngås. Det var en annen, mer personlig, form for utenforskap som

ble trukket fram når unge norske muslimer skulle forklare ekstremisme. Melodi sa at det er de «svake gruppene» i samfunnet som er i fare for å bli forført av jihadistisk retorikk og ideologi: «Folk som ikke vet så mye om livet, kanskje har mistet foreldrene sine, aldri gått på skole og som for eksempel har gått gjennom mange traumer. Jeg tror det er lett for svake, psykisk svake og sårbare å bli overtalt.» Hun nevnte to kvinner hun kjente som begynte å ta til seg ekstreme holdninger. Grunnen var oppvekst i en familie med mye vold og utrygghet:

De vokste opp med en ondskapsfull stemor som fikk faren til å slå dem gjennom hele oppveksten. Faren var venn med en ekkel gjeng menn som var veldig sånn, som kanskje tar på unge jenter, og de har hatt veldig mye ustabilitet gjennom oppveksten. Faren kastet dem ut hvis han skulle ha besøk av damer. Dette var fra de var små barn.

Ifølge Melodi fant disse søstrene trøst og ro i islam, i hvert fall til å begynne med. De ble veldig «omsorgsfulle, de begynner å hjelpe andre, det betyr mye for dem å hjelpe mennesker som har det så vanskelig». Samtidig begynte søstrene å få en «ekstrem tankegang på noen områder, som for eksempel klesstilen». Den ene av søstrene begynte til og med å støtte IS. Oppveksten deres hadde gjort dem sårbare og gjorde at de var enkle ofre for religiøs villedelse, mente Melodi.

Enkelte forskere hevder at ekstremisme kan forklares med individuelle psykiske særtrekk.⁴¹ Ahmed forklarte at de som reiste ned til Midtøsten for å krige, «har mer psykiske problemer, de sliter med seg selv. De ser ikke noen mening med livet, kanskje de har hatt det vanskelig». Den franske psykoanalytiker Fethi Benslama (2016) hevder at fascinasjonen for jihadisme i enkelte tilfeller kan føres tilbake til psykiske

problemer. Han hevder at jihadismen ikke utelukkende er en sosial utfordring, men også et problem som berører individer på tvers av sosiale klasser. Sabah sa direkte at hun «syntes synd på dem, egentlig», ettersom de er blitt manipulert og «motivert på en annen måte enn det som faktisk er sant. Når de ender opp der, og ønsker å komme tilbake til Norge, kommer de seg ikke ut». Mitra var enig og mente at de «ble slukt inn i et miljø de ikke har kommet ut ifra». Hun tenkte at om de «bare hadde møtt de rette menneskene, så hadde det kanskje snudd».

I den vestlige verden er muslimer generelt rammet av mer arbeidsløshet, fattigdom og diskriminering enn den øvrige delen av befolkningen (Hafez og Mullins, 2015, Dalgaard-Nielsen, 2010). En del andre- og tredjegerasjons muslimer føler at de ikke hører hjemme noen steder. De har kanskje aldri besøkt landet foreldrene kommer fra, og språket er fremmed. Samtidig får de ikke mulighetene de hadde håpet på i landet de har vokst opp i. Historien viser tydelig at når sosiale grupper føler seg diskreditert, utstøtt og under angrep, kan resultatet bli vold og ekstremisme. I land som Frankrike, Belgia og England er dette knyttet til store bydeler med oppsamling av sosiale problemer. Veksten i ekstremisme er størst i disse områdene, og henger sammen med manglende livsmuligheter og en følelse av håpløshet som kan gjøre mennesker spesielt sensitive for fornærmelser.

I Norge kan de samme mekanismene slå ut hos enkelt-individer eller mindre grupper av utstøtte og marginaliserte mennesker. Ifølge de unge norske muslimene vi pratet med, kunne jihadisme oppstå som følge av et møte mellom sårbare mennesker og manipulerende ekstremister. Mennesker med psykiske problemer, dårlige sosiale nettverk, vanskelig oppvekst eller uten jobb og utdanning er spesielt utsatt. Erlend Ofte Arntsens (2016) beskrivelse av en gruppe venner fra

Fredrikstad som reise til Syria, viser tydelig hvordan slike mekanismer virker. De fleste kan sikkert kjenne seg igjen i at krenkelser preller av på en annen måte hvis livet er stabilt, enn når problemene hopper seg opp på alle områder. I forskning på gatekultur og marginalisering kalles dette hypersensitivitet for fornærmelser, og det knyttes til voldsbruk (Sandberg, 2008). Innbilte og reelle fornærmelser kan være det som gjør at sårbare mennesker «tipper over». De som opplever utenforskap, vil også lettere trekkes mot samholdet og kjærligheten ekstreme politiske og religiøse grupper kan tilby.

Gangstere blir jihadister

Det har vært en tendens de siste årene til at rusbrukere og kriminelle dras inn i jihadistiske miljøer og utfører terroraksjoner (PST, 2016; Basra, Neumann og Brunner, 2016). Mange unge norske muslimer mente at det først og fremst var kriminelle som fant jihadisme attraktivt. Aziz påpekte at folk fra «gangstermiljøer» har smaken på vold og blir med i ekstreme muslimske grupper for å kunne leve ut sine voldelige tendenser:

Hvis du er en form for gangster og blir muslim, da er det mye lettere for deg å bli hjernevasket av de ekstreme til å dra nedover. For da liker du allerede blod, slåssing og skyting. Selvfølgelig gjør de det. Det er mye lettere, det sier seg selv. Uansett hvilke miljø du *joiner*, så er det slik. Hvis du allerede har et liv og så får du tilbud om å gjøre akkurat det samme, bare at du kaller deg noe annet.

Unge norske muslimer hadde liten forståelse for disse personene og så på dem som kyniske og «onde» heller enn sårbare. De ligner imidlertid mye på andre gruppene som faller

utenfor. Det er individer som har opplevd mye utenforskap og marginalisering, og de har ofte traumer og psykiske problemer. Tilknytning til kriminelle miljøer kan være en måte å få status og tilhørighet på. De samme mekanismene kan føre dem videre til politisk og religiøs ekstremisme.

Den kjente franske islamforskeren Olivier Roy (2016) går langt i å være enig med de unge norske muslimene. Han peker på at mange muslimske ekstremister har en kriminell bakgrunn, og at for dem er vold målet snarere enn middelet. Han beskriver den typiske jihadist som en nihilistisk ung mann som dyrker vold, død og ødeleggelse. De ønsker seg verken politisk makt eller samfunnsmessige omveltninger. Ved å samle seg under jihadistenes fane omgjøres volden til noe edelt og blir et uttrykk for hengivelse til islam. Ifølge Roy kan tilknytning til ekstreme grupper også brukes til å vaske bort tidligere synder som rusmisbruk, kriminalitet og utsvevende seksualitet. Deltakelse i hellig krig og martyrdød kan gjøre opp for gamle synder. Det er denne historien jihadistiske grupper som IS tilbyr, og som en rekke unge mennesker har hoppet på – også i Norge.

Khadra fortalte at hun «kjenner sånne skikkelige salafister, som drev med både rus og alkohol. Så kom de til et punkt da de må ta stilling til hvem de er». Hun mente at «de kommer til et slags bunnpunkt da, og så prøver de å finne Gud». Khadra mente at et radikalt brudd med fortiden var en måte å gjenoppfinne seg selv på og bli moralsk renset: «De må på en måte bøte for alle sin synder, på en guddommelig måte, straffe seg selv ved å være så rigid som mulig.» For noen vil den nyvunne religiøse identiteten føre til relativt harmløse endringer som en endring av klesstil og vennekrets, mens det for andre kan bli veien inn i et voldelig jihadistisk miljø.

Anton lo først skeptisk da vi spurte om hvorfor han tror noen ønsker å reise til Midtøsten for å delta krig. Så svarte

han alvorlig at fremmedkrigere er folk med kriminell og sosialt belastet bakgrunn. For disse menneskene kan en sterk tro bli et forsøk på å komme seg bort fra den de var. Problemet er at de blir religiøse altfor raskt, mente han. De rekker ikke å lære hva islam egentlig handler om. Det er kort vei fra voldelige kriminelle miljøer til voldelige religiøse miljøer:

Altså ekstreme mennesker er ekstreme. De bare finner ting som de henger seg på, som knagger de tar tak i. Skjønner du hva jeg mener? I dette tilfellet er det islam. Da følger de selvfølgelig den mest ekstreme ideologien som de finner i islam. Jackpot for dem! De kan være kriminelle, og det er for Gud. De kan gå og stjele gull og penger, plyndre og drepe mennesker og ha ti soldater under seg og ha litt makt.

Tariq problematiserte også hvordan «nyfrelste» folk «går hardt inn i begynnelsen». Det gjorde at de ble ekstreme i troen. Kjernen i problemet var at de ukritisk tok til seg «for mye kunnskap for fort» for å oppfylle sin nye rolle og bevise at de var hengivne muslimer. Han beskrev hvordan mekanismene var de samme på andre områder: Nye folk går ofte «all in» i «ungdomsmiljøer, i kriminelle miljøer, i gjenger».

Tidligere var islam en vei ut av kriminalitet for muslimske kriminelle.⁴² Veien fra kriminalitet til islam har endret karakter. Jihadister rekrutterer nå åpent folk fra kriminelle miljøer og spiller på symboler fra gatekulturen for å tiltrekke seg nye medlemmer.

Ekstreme religiøse miljøer har en rekke ting å tilby kriminelle. Tilgivelse for tidligere synder spiller fortsatt en viktig rolle, men de kan også få spenning, adrenalin, eventyr og makt. De kan også være utgangspunkt for sterke gruppefelleskap og tydelige identiteter, og en følelse av opprør og å

være anti-establishment.⁴³ Den danske forskeren Ann-Sophie Hemmingsen (2010) peker også på at det kan gi en bisarr tilfredsstillelse å være «den verste av de verste». De samme mekanismene som trekker folk mot gatekultur, kan dermed også trekke dem mot voldelig jihadisme: opplevd marginalisering, et ønske om å slå tilbake mot et samfunn man føler seg undertrykt i, tiltrekning mot alternative stiluttrykk og fascinasjon for vold.

Mye tyder på at det har utviklet seg en ny hybrid «gatejihadi» subkultur som tiltrekker seg unge, stilbevisste og spenningsøkende mennesker. Med uttrykket «jihadi cool» har forskere forsøkt å fange noen av de estetisk og kulturelt appellerende dimensjonene ved jihadistiske subkulturer i Vesten.⁴⁴ Noen enkle søk på nettet viser for eksempel at jihadister ofte hylles for å se kule ut, som «ninjær», med stilige våpen og fengende musikk.⁴⁵ Som den norske terrorforskeren Thomas Hegghammer (2017) skriver, er jihadisme ikke bare en religiøs doktrine og ekstreme organisasjoner, men også en forførende kultur. Denne kulturen tiltrekker seg spesielt mennesker som allerede har lignende kulturelle preferanser.

En siste viktig grunn til at gangstere blir jihadister, er at det å knytte seg til et ekstremt religiøst eller politisk miljø kan være en måte å bruke kunnskap og kompetanse på fra et langt liv som kriminell – og få status og posisjon på grunn av det. Dette gjelder selvfølgelig ikke bare jihadisme, men også andre politiske miljøer som verdsetter vold, for eksempel høyreekstreme miljøer. Kriminelle trenger ikke å starte fra bunnen av om de vil bli voldelige ekstremister, men får en mulighet til å bruke alt de har lært på gaten, i et mer moralsk eller politisk prosjekt (Ilan og Sandberg, 2018). I slike miljøer blir deres erfaring med å unngå politiet, bruke vold og beherske våpen en ressurs og ikke et problem.

Betydningen av ekstreme nettverk

Selv om kriminelle og andre «misfits» er viktige for terroristernes nettverk, er det som regel mer ideologisk drevne *entreprenører* som står bak og trekker i trådene (Nesser, 2015). Flere av dem vi snakket med, pekte på at veletablerte ekstremistiske nettverk spiller en aktiv rolle i å rekruttere og radikalisere unge muslimer. Noen av disse nettverkene opererer i det skjulte, for eksempel i lukkede fora på internett, mens andre er til stede helt åpenlyst på gaten. De tilbyr oppmerksomhet og vennskap, samtidig som de lovpriser voldelig aktivisme. Et eksempel på dette er Profetens Ummah, som i en periode rekrutterte unge muslimer til å reise til Syria.

Moskeer er som regel en god beskyttelse mot ekstremisme. Det har for eksempel ikke vært påvist ekstrem forkynnelse i regi av moskeer i Norge. Mange moskeer har likevel ikke nektet ekstremister å be i deres lokaler. Det sitter langt inne å kaste ut muslimer som ønsker å be, og tanken har også vært at de da kan bli påvirket av mer moderate krefter. Dette har ført til en bekymring for at jihadister bruker moskeer for å rekruttere nye medlemmer. Abbas fortalte at da han gikk på ungdomsskolen, var det en liten gruppe elever som begynte å skulke skolen for å spise kebab og dra til en nærliggende moské. Gruppen ble større og større samtidig som tankene deres ble mer og mer ekstreme. Moskeen ble for moderat, og gruppen søkte seg til en «strengere» moské i nærheten. Abbas forklarte hvordan enkelte personer i moskeen begynte å spre farlige ideer som at «de som blir med i IS, er *shahid* (martyr)». Han fortalte at det både var unge og gamle i det miljøet.

Sarah fortalte på samme måte at hun hadde vært innom flere moskeer og menigheter. Noen av miljøene var «ekstreme». Møtene i de jihadistiske miljøene «begynte ofte vennlig, men så gikk det over i en veldig aggressiv tone». Sarah kom selv ut av det, men hun hadde en venninne som ble en del av miljøet.

Magnus hadde et konkret eksempel på at rekrutteringen foregikk på nett: «Jeg har fått en forespørsel på 'Face' fra en av dem. Radikale har prøvd å få kontakt med meg. De har spurt om jeg vil ta en kaffe med dem.» Magnus mente de var spesielt ute etter konvertitter, som var lette å påvirke. Han nevnte også at rekrutteringen foregikk rundt moskeene, på mer subtilt vis:

Ja, de har tatt kontakt med meg i moskeen også. De er velkomne der bare de ikke snakker om politikk. Men da jeg kom utenfor, så var det en av dem som tok kontakt med meg. Da går de rett på sak.

Zain forklarte mer detaljert hvordan ulike muslimske nettverk trakk ham inn i miljøet. Etter at han droppet ut av skolen, ble han invitert inn i en streng muslimsk vekkelsesbevegelse. I likhet med mange andre fra «gjengmiljøet» var det der han først ble religiøs: For ham var veien derfra til ekstremisme kort: «Jeg ble tilknyttet en *hardcore* jihadistigruppe», og siktet til IS. Zain var også aktiv i Profetens Ummah, som ifølge ham besto av omkring hundre personer på det meste. Han beskrev betydningen av britiske predikanter og nettverk i miljøene han deltok i. Zain beskrev i tillegg hvordan kontakten foregikk via strømningstjenesten Paltalk og reiser til England:

Jeg var en gang i England og var på et dawa-(misjons) arrangement. Når du er i et slikt miljø, ser man hvor få man er, og hvor mange motstandere du har. Så når du ser noen som støtter samme retning, uansett om de bor i Tyskland eller England, får du automatisk en relasjon til dem. Så vi begynte å få denne typen relasjoner med brødre i Sverige, Tyskland og England.

Unge mennesker tar noen ganger dramatiske beslutninger og ønsker radikale forandringer, det er en del av ungdomstiden. Å bli en del av en jihad blir likevel først en reell mulighet hvis det finnes etablerte nettverk som tilbyr ekstrem ideologi og den nødvendige infrastrukturen til reiser og deltakelse i terrororganisasjoner. I forskningsverdenen blir betydningen av jihadistiske nettverk spesielt framhevet av den norske terrorforskeren Petter Nesser (2015).⁴⁶ Han viser at de fleste terroraksjoner og terrorplott i Europa kan spores tilbake til et relativt lite og veletablert nettverk av hardbarkede jihadister med base i London. Koblingen mellom norske og europeiske jihadister er godt dokumentert (Lia og Nesser, 2014).

Nettverket i London ble etablert av arabiske fremmedkriger-veteraner som hadde deltatt i den afghanske jighaden og andre konfliktsoner før de endte opp i eksil i Europa. Utover på 90-tallet vokste nettverket gradvis og ble større og mer transnasjonalt gjennom rekruttering av europeiske muslimer (Nesser 2015). Det ble spredt direkte via kontakt med radikale familiemedlemmer, venner eller karismatiske entreprenører. Nettverkene fornyer og formidler jihadistiske ideer på en måte som appellerer til stadig nye grupper av unge mennesker. Som regel rekrutterer disse nettverkene nye deltakere, men det kan også være slik at unge søker opp nettverkene på eget initiativ.

Religion som voldelig ideologi

De unge muslimene vi pratet med, kritiserte ofte jihadister for mangel på kunnskap om islam. Et velkjent eksempel er at noen fremmedkrigere bestilte boken *Islam for dummies* før de reiste til Syria. Abbas hadde en bekjent som hadde mistet livet som fremmedkriger:

Jeg merket at han ikke hadde kunnskap om troen sin. Han kunne ikke svare. Han bare svarte: «Vi må se konteksten

og sammenhengen.» Jeg fikk ikke noe annet svar. Han diskuterte ingenting med meg som kunne gi meg tanker om at det han sa, var riktig.

Abbas fortalte at vennen ble overrasket og målløs når han ble konfrontert med teologiske motargumenter. På samme måte sa Ayan på et mer generelt grunnlag at «disse menneskene ikke vet bedre. Det er derfor de reiser ned der». Det er likevel ikke så enkelt, og slike beskrivelser framsto ofte som et forsøk på å diskreditere dem mer enn en reell beskrivelse av faktiske personer og deres kunnskap. Spesielt nøkkelpersoner i ekstreme nettverk har ofte detaljkunnskap om islam og et godt utviklet religiøst begrepsapparat (Nesser, 2015).

Ekstremisme kan vokse ut av forskjellige religioner og trosretninger innenfor islam. Det finnes en rekke sjiamuslimske ekstremister. Hizbollah i Libanon regnes som en terrororganisasjon av mange. Bashar al-Assad tilhører en gren av sjiaislam, og hans syriske regime blir støttet av brutale irakiske sjiamilitser.⁴⁷ Flere av dem støttes av sjiamuslimske Iran, som har en lang historie for bruk av tvang når religiøse påbud skal gjennomføres.⁴⁸ I våre samtaler var det likevel slik at ekstremisme først og fremst ble knyttet til sunniislam og salafisme. Militante innenfor denne retningen har vært knyttet til al-Qaida og IS og stått bak de fleste terroraksjoner i Vesten det siste tiåret. Dette er slike såkalte salafijihadister som har rekruttert unge mennesker i Norge.

Salafismen har dype historiske røtter, men ble først en helhetlig islamsk ideologi i moderne tid (Lauzière, 2016). Salafier praktiserer en svært streng form for islam, men de aller fleste av dem er motstandere av politisk motivert vold (Wagemakers, 2016). Flere unge muslimer pekte på at denne retningen utgjør et forførende tankesett.

Anton var sjiamuslim og svært skeptisk til salafisme gene-

relt. Han mente at den var årsaken til ekstremisme. Når folk har fått ideologien i hodet, er det nesten umulig å bli kvitt den, mente han: «Salafiene har ikke konvertert til islam, de har konvertert til den ideologien Saudi-Arabia fremmer. Men de vet det ikke selv.» Anton mente med dette at salafisme var mer ideologi enn religion. Det var mange som blandet sammen forskjellige retninger innenfor sunniislam og salafismen. Abbas var også sjiamuslim og fortalte at IS fremmet en ekstrem ideologi basert på «vold og krig». Salafisme er «en farlig versjon av islam», mente han, og den eneste løsningen var å forby den.

Det var ikke bare sjiamuslimer som generaliserte bredt og var skeptiske til salafismen. Karim var sunnimuslim og ville regulere moskeer som sprer denne formen for islam: «Salafister kan alltid bruke ytringsfrihet som argument for å kunne bygge moskeer og dermed indoktrinere unge. Så selvsagt, moskeer burde reguleres.» Han mente at en slik ideologi «bør forbys på samme måte som nazistiske ideologier».

Magnus identifiserte seg selv med salafismen og var mer bevisst på kompleksiteten og de forskjellige fraksjonene innenfor retningen. Han understreket at han var sterkt mot den varianten IS promoterte. Han var likevel overrasket over likhetene mellom sitt eget «religiøse språk» og ekstremistenes måte å uttrykke seg på. Han forklarte at IS bruker en religiøs terminologi som kan gi gruppen religiøs legitimitet: «De sier *hamdullah* (Gud være priset) og *inshallah* (hvis Gud vil). De bruker sånne standardbegreper, men det er lite teologisk dybde i resonnementene deres.» Magnus brukte en metafor for å forklare forskjellene: «De snakker det sammen språket som meg, men med en annen tunge.» Han mente at fellestrekkene gjorde at de kunne forføre «folk som er uvitende, som ikke vet mye om islam».

Islam og vold

Som mange religiøse tekster er Koranen en kompleks tekst som åpner for mange forskjellige tolkninger. Det er for eksempel noen passasjer som veldig tydelig avviser vold, og så er det andre som taler for det. Her er noen eksempler:

Avvisning av vold og tvang:

- «Det er ingen tvang i religionen. Rett vei er tydelig skilt fra villfarelse. Den som avviser avguder og tror på Gud, han har grepet det pålideligste håndtak, som aldri svikter» (Koranen 2:256).
- «Derfor har Vi pålagt Israels barn: Den som dreper et menneske, uten at det gjelder blodhevn eller straff for forbrytelse, skal anses som hadde han drept hele menneskeheten. Den som redder et menneske, skal anses som hadde han reddet hele menneskeheten» (Koranen 5:32).

Støtte til vold og tvang:

- «Men, når de fredlyste månedene er til ende, så drep avguddyrkerne hvor dere finner dem, – pågrip dem, beleir dem, legg bakhold for dem overalt! Men hvis de omvender seg, forretter bønner og betaler det rituelle bidraget, så la dem dra sin vei. Gud er tilgivende, – nåderik.» (Koranen 9:5)
- «Dere vil finne andre som ønsker å leve i fred med dere og med sine egne. Hver gang de forledes til strid, bringes de til fall. Hvis de ikke holder seg unna dere, tilbyr fred og legger bånd på seg, pågrip dem og drep dem der dere finner dem. Overfor disse har Vi gitt dere klar fullmakt» (Koranen 4:91)

For en mer inngående diskusjon, se Saeed (2008)

Muslimske ekstremister bruker ofte de samme islamske begrepene, forestillingene og fortellingene som andre muslimer. Det gjør det noen ganger vanskelig å skille mellom dem, spesielt for utenforstående. De glidende overgangene mellom ulike former for islam gjelder i enda større grad salafismen. Salafier har et felles teologisk utgangspunkt, men kun noen få av dem er villige til å bruke vold i islams navn. Det er stor uenighet mellom islamforskere om hvor tette skottene er mellom fredelig og voldelig salafisme (McCants, 2015). Uansett hvordan man ser på det, er det gode argumenter for at bevegelsen preges av et verdensbilde som gjør veien fra den ene til den andre varianten kortere.

Sammenvevde årsaker til ekstremisme

Zain var i en periode del av det han kalte «jihadmiljøet». Han mente det var flere grunner til at det ble så ekstremt. En av de viktigste grunnene var at han så videoer på internett som viste hvordan muslimer rundt omkring i verden lider. Det gjorde at han hadde lyst til å hjelpe. Samtidig var det flere i familien hans som var kriminelle, og som hadde et sterkt hat til omgivelsene. Aggressiv atferd og vold var derfor ikke uvant for ham. Zain nevnte også at noen av vennene hans hadde ekstreme holdninger og var med på å overbevise ham. Samspillet av årsaker er viktig for å forstå jihadisme og andre ekstreme ideologier. Tariqs fortelling viser noe av det samme:

De yngste tente på machoideen. De skulle vise seg fram, at de er ekte mannfolk, stå opp for det de har sagt, og vise at de ikke er redde for døden. Så det var mange drittunger som så opp til dem, en sånn «followkrets» på internett. En del jenter ble fascinert og ville gifte seg med disse gutta

(...). Sytten–atten år gamle jenter som akkurat hadde begynt å praktisere, som hadde bestemt seg for å gå en mer konservativ vei, og følte at de i moskeene var noen sveklinger, fordi folk dør i Syria. Folk ble massakrert, og i moskeen snakket de om helt banale ting.

Ekstremisme oppstår i et møte mellom en sårbar eller eksistensielt krenket person, et ekstremistisk nettverk og en overbevisende ideologi.

Vi har i dette kapitlet lagt fram unge muslimers forklaringer på hva som får folk i fredelige vestlige samfunn til å gå til krig og begå terror i islams navn. For mange er det et ønske om å hjelpe og forsvare muslimer, kombinert med et raseri mot vestlig krigføring i Midtøsten og det som oppleves som systematiske krenkelser mot muslimer i Vesten. Dette blandes sammen med personlige og samfunnsmessige problemer, og for noen henger det tett sammen med en bakgrunn fra kriminelle miljøer. Alt dette gjør at de lettere trekkes mot voldelig jihadistisk ideologi og nettverkene som promoterer denne formen for islam. Blant ekspertene er det en viss enighet om at disse faktorene er medvirkende årsaker til framveksten av jihadisme, men det er stor uenighet om hvilke som er mest avgjørende.

Ingen av disse forklaringene kan stå alene. Ifølge Pew Research Center (2017) bor det i overkant av 25 millioner muslimer i EU-området. Mange av disse kjenner til opplevelsen av krenkelse og utenforskap. Likevel er det veldig få muslimer som begår jihadistisk vold. Selv i de mest voldelige muslimske kriminelle miljøene er det et lite fåtall som kunne finne på å utføre terrorisme eller delta i hellig krig. Krenkelse eller utenforskap er ikke nok til å forklare terrorisme.

Internasjonal politikk, utenforskap, kriminalitet, nettverk og religion er andre viktige faktorer for å forstå dragningen

mot ekstrem retorikk og ekstreme organisasjoner. Norske muslimer oppga i stor grad de samme grunnene til ekstremisme som de som framheves av ledende forskere på feltet. Et unntak var at de la mer vekt på psykologiske forklaringer, som i stor grad blir avvist i forskningslitteraturen. Dette henger tett sammen med at de la mer vekt på personlige problemer som dårlig oppvekst, familiekonflikter, rus og kriminalitet enn samfunnsmessige problemer som diskriminering, rasisme, arbeidsledighet og økonomi. Grunnen til dette kan være at de har vokst opp i Norge, som har færre sosiale problemer enn i mange andre land. Da er dette en mindre åpenbar forklaring. De unge muslimene vi møtte, var muslimer i Vesten, og ingen av dem var ekstremister. De visste derfor at det er en lang vei fra store strukturelle problemer til ekstremistisk ideologi og vold.